

J. A. Komenský:

"Ne mnoho věcí, ale nezbytných pro život".

Miluše Kubíčková

Nadčasová výzva učitele národů, J. A. Komenského, by se měla stát inspirací i pro naši školskou reformu. **V moderní době je velmi obtížné stanovit, co je pro život nezbytné, neboť převládá kvantitativní rozměr, příklon ke konzumním hodnotám a je zanedbáváno myšlení postihující celistvost a dynamičnost, což brzdí univerzální komunikaci člověka se světem.** Člověk takto izolován z komunikativního pole světa, v němž však musí žít, se zabředá do nepropojené mnohosti věcí a poznatků, a to, co je pro jeho život podstatné, mu uniká. Lidstvo během své evoluce přivodilo způsobem svého života všeobecné rozrušení přirozených souvislostí se světem, a proto je prvořadým úkolem této doby tyto vztahy obnovit, **sjednotit mikrokosmos - člověka s makrokosmem, naučit ho žít vědomě s celkem světa.**

Nejpopovolanějším iniciátorem této všeobecné nápravy ve vztazích člověka a jeho světa by měla být škola. Podaří-li se jí udělat aspoň první kroky pro překlenutí oddělenosti lidí od sfér světa, stane se zdrojem inspirujících sil, které mohou dynamizovat i ostatní společnost. Jde tedy v současnosti především o vnitřní proměnu školy, o postupné nahrazení výchovných nástrojů silových, nátlakových, jednosměrně určujících, manipulativních a omezujících založených na studeně rozumových, citu zbavených východiscích, nástroji povzbuzujícími, inspirujícími, trpělivě a laskavě pobízejícími, bytostně oslovujícími a otevírajícími cesty k transformaci člověka, tedy k vědomému návratu do celistvosti všech sfér světa.

Bude záležet především na učitelích, na jejich dobré vůli, aby začali proměňovat způsob svého myšlení i celého svého životního stylu, aby co nejdříve změnili školu v útulný a vlnivý domov jak pro své svěřence, tak pro sebe. Jen tak mohou vytvořit podmínky pro dotvoření osobností svobodných, ale odpovědných a láskyplných, které jsou připraveny poznatky přijímat, kriticky třídit, hodnotit a pak v praxi tvořivě užívat. Tomuto modelu osobnosti se však musí toužit přiblížit nejdříve oni sami,

učitelé a také všichni, kteří mají se školou něco společného a ovlivňují její chod. Učitelský sbor, složený z lidí tíhnoucích k osobnostní transformaci, si snadněji osvojuje dialogickou komunikativní formu spolužití a spolupráce a je také schopen permanentní individuální i skupinové seberegulace a sebevýchovy. Jen takový učitelský kolektiv má moc oslovit vlastním příkladem žáky /a přes ně i rodiče a část veřejnosti/ a předávat jim právě to, co je pro život nezbytné: **umění universální komunikace** a takového způsobu života a myšlení, které usnadňuje žít v jednotě s celkem světa a proměňovat ho ve skutečný domov bez strachu a tísně.

Klíčem k nalezení toho, co je pro život i dnes nezbytné, je nadčasový posun k všeobecným podmínkám života člověka. Není náhodou, že všechny staré moudré kultury vychovávaly svůj dorost k tomu, aby se každý mladý člověk uměl orientovat jak ve vnějším světě, tak ve svém vnitřním prostředí, v sobě samém a zároveň byl veden v úctě ke světu nadsmyslovému, k rozumem tehdy nepochopitelných skutečností. Zasvěcování mladého člověka bylo vyvrcholením vzdělání, které mu umožnilo vstup do samostatného života, za který tím přebíral ve svém okruhu odpovědnost.

Struktura světa, v němž musí člověka od narození do smrti žít, je stále stejná, jen obsah a formy žití se mění. V této struktuře jsou rozprostřeny vzájemně se podmiňující a doplňující sféry, které vymezují komunikativní pole mezi člověkem a světem v celku. Těmito sférami prochází člověk celým životem, i když jeho vztah k nim nemusí být uvědomělý a recipročně komunikativní. Naučit se s nimi komunikovat vědomě, svobodně i odpovědně, to je právě cílem cest k vědomému způsobu života. O jaké sféry se tedy jedná?

- 1/ O sféru osobnostní schránky člověka s jejími složkami tělesnou, duševní a duchovní,
- 2/ o sféru společenskou, o mezilidské vztahy,
- 3/ o sféru lidských výtvorů, zahrnující kulturu a civilizaci,
- 4/ o sféru ekologickou, zahrnující přírodní výtvoři,
- 5/ o sféru transcendentní, zahrnující duchovní hodnoty a impulsy.

To všeobecné, v čem by se měl žák - ale současně i učitel - vzdělávat, co je nezbytné pro život a tvoří základnu dalších odborných poznatků, je právě umění, jak se má vědomé já stýkat s těmito základními sférami světa, aby si osvojilo schopnost reciproční komunikace.

Za děti a mládež přebírá odpovědnost při formování universálního pole komunikace škola ve spolupráci s rodinou. Protože však škola přehlíží ve značné míře celistvost světa a všeobecnou propojenost jeho sfér a navíc je oslepena důsledky rozpolceného pojmání mikro- a makrokosmu, jsou ve struktuře učiva i v metodách výuky vážné mezery i deformace. V důsledku stále převládajícího zjednodušujícího analytického myšlení postrádajícího syntézu /bud' teoreticky materialistického nebo abstraktně idealistického bez celostní interdisciplinarity/, není snadné ani v prvním přístupu definovat, co je pro život dnešního žáka nezbytné /pokud se tato otázka vůbec klade!/.

Kvantum nepropojených, se skutečným životem nesouvisejících a často odosobněně podávaných poznatků oslabuje přirozenou motivaci žáků k učení a vede k zaostávání v chápání smyslu učebních požadavků. /Viz: Z. Helus: fenomén motivačního vakua, fenomén nízké instrumentality pro dosahování životních cílů apod./.

V důsledku opomíjení celistvosti bytosti žáka je navíc forma oslovování redukována převážně na orientaci na intelekt, což nejen svazuje možnost bytostného prožívání poznatků a jejich zpracování ve skutečné informace, ale nerozvíjí dostatečně citový, volní a tvořivý potenciál dítěte. Nedocenění celistvosti s sebou nese i podcenění evoluce dítěte a vede k opomenutí nezbytného diferencovaného přístupu k dětem jak z hlediska věku, tak z hlediska individuálních a typologických letor, i stupně vývoje citového a mentálního. /Volání po vnější diferenciaci dětí a mládeže je vlastně důsledkem opomíjení celistvosti a zároveň individuálnosti bytosti dětí./

Ve škole by se měly děti učit podstatným věcem o všech sférách světa, jehož budou sami účastníky a spolutvůrci, a to vždy s poukazem na jejich spojitost s celkem světa i na jejich propojenost. Jen tak je možné proměnit suché po povrchu klouzající učivo v niterně přijímané hodnoty, cenné pro skutečný život. Kurikulární cíle školy by zřejmě měly v té či oné míře odpovídat nárokům, které na život kladou základní sféry světa člověka, měly by být východiskem ke stanovení vzájemně skloubených předmětů i skupin předmětů, které by přinášely pro život to nezbytné a zároveň vytvořily základnu pro stejně strukturované poznatky odborné a speciální. Pokud jde o to nezbytné pro život dnešního člověka, jednalo by se ve zhuštěné a náznakové podobě o následující náměty:

1. Poznatky o osobnostní schráně, její celistvosti se složkou tělesnou, duševní a duchovní. Např. o významu našeho těla jako daru a domova, o výjimečné funkci dýchání, o systému obranyschopnosti organismu, o efektivním využívání smyslů, o plodivé síle a cestách jejího odpovědného ovládnutí i užívání, o výživě odpovídající nárokům věkových fází i jiných okolností života, o významu vědomého a zvláště rytmického pohybu, o možnostech předcházet únavě a nemocem, o přirozených prostředcích jejich doléčení apod. Dále o možnostech rozvoje vědomí, o paměti a soustředěnosti, o umění jasného a celistvého myšlení, o významu snů a o možnostech člověka překročit hranice současného poznání nových fenoménů, o imaginaci, intuici apod.

Mnohé z těchto poznatků předkládat nikoliv verbálně se zaměřením na intelekt, ale spíše prostřednictvím pohybových a jiných tvořivých, zvláště uměleckých a rukodělných aktivit. Je to pole trvalého tvořivého experimentování a hledání nových cest pedagogického umění.

2. Poznatky o lidském společenství, o zákonech seskupování, o možnostech komunikace a kooperace mezi lidmi. Zvláštní pozornost věnovat vztahům v rodině, síle sociálního kontaktu a jeho dynamice, vědomému utváření láskyplných vztahů porozumění a tolerance. Jde dále o poznatky o vztazích ve třídě, ve skupině kamarádů a později spolupracovníků, o občanství, o vztahu k národu a o všelidské soubytí apod.

3. Poznatky o přírodě a ekologii. Zde zdůrazňovat odpovědnost každé živé bytosti k Zemi, jejímiž jsme obyvateli a hospodáři. Využít symboliky, že Země je živá Gaia /starověké pojetí/, která očekává naše kladné postoje a spolupráci. Učit se s ní komunikovat třeba při chůzi po trávníku, při práci na zahrádce, při přijímání rostlinné výživy, při pohledu na hory a řeky apod. Upozorňovat na energie, které příroda dává a na nutnost úspornosti. Vést k soucítění se zvířaty a obdivu k rostlinám apod.

4. Poznatky o nadsmyslovém světě transcendentna. Využívat nových poznatků duchovní vědy a ověřených podnětů z psychotroniky. Zabývat se potřebou religiozity člověka a předcházet lhostejnosti k této oblasti, ale i netoleranci a bigotnosti, příp. nekritickému přijímání naší kultury nekoherentních hnutí, která obírají člověka o osobní svobodu a klamou ho. Posilovat ekumenismus a možnosti vědomého náhledu na duchovní otázky. Hledat cesty, jak ochránit mládež od černé magie a jiných

manipulujících rádob duchovních cest, které se spojují se zlem.

/Viz satanské hnutí, skinheads apod./

Škola vykazuje velké dluhy vůči všem základní sférám světa, a to nejen co do množství informací, ale především co do forem a nástrojů otevírání mladých bytostí těmto sférám. Popisná a pouze na intelekt zaměřená a neosobně podávaná fakta žáky nejen neosloví a neprobudí v nich zájem o ně, ale naopak oslabují motivující, instrumentální a kvalitativní rozměr výuky. Žák není veden k otevírání se látce, k jejímu bytostnému prožívání, kritickému myšlení, aby ji mohl třídit z hlediska kritérií dobra a zla a pak zařadit do pokladnice životních hodnot. Úkolem tedy je hledat účinné cesty k vědomému vztahování se dětí a mládeže ke všem sférám života, cesty, jak v nich probouzet úctu své osobní schráně, ke svému tělu, duši i duchovním hodnotám, úctu k bližnímu, zvláště rodičům a učitelům, ale i k lidem vůbec, úctu k výsledkům lidského umu a práce, k výtvarům ducha a tvořivosti, úctu k Zemi, k živým i neživým výtvarům přírody, úctu k tomu, co člověka přesahuje a co může přijímat jako Řád přírody, jako Absolutní princip, nebo personifikovaně jako impuls Kristův ve smyslu nejvyššího projevu Boha, nebo v podobě jiných božských vtělení.

Na mnohých školách díky vyspělosti četných učitelů byly existující předměty, vztahující se ke sférám světa, obohacovány o příležitosti učit se s nimi komunikovat na základě poznání jejich zákonitostí. Nicméně málokdy se děti učily bytostnému prožívání poznatků o objektivně existujících sférách a vztahům úcty k nim. Kde se vůbec má možnost dítě seznámit s tímto citem úcty, kde se má naučit prožívat svou účast na dotváření všech sfér světa? Kde se tříbí hodnotící úsudky o dobrém a zlém? Kde se uplatňuje umění komunikace s lidmi, s přírodou a s duchovním světem? Jestliže je tím nezbytným pro život vrátit člověka do jeho přirozených souvislostí se světem, neznamená to zásobit ho množstvím rozumových a vzájemně nespojitých vědomostí. Jde přece především o probuzení vztahu k poznatému, k citovému otevření se, ale i o prosvětlení kritickým myšlením a o probuzení vůle s poznáním nějak činně naložit, aby se poznání mohlo prohloubit a zhodnotit podle kriteria dobro - zlo a zařadit do systému hodnot. Jde o překonání učení s převládajícím kvantitativním rozměrem, o jeho nahrazení učením s dimenzí kvalitativní.

Závěrem by bylo snad užitečné dodat, že to, co škola zanedbá v oblasti učiva pro život nezbytného, to si děti a mládež dohoní po svém,

mimo školu a rodinu. Do mezer v poznání sfér života, zvláště těch, které byly u nás dlouho považovány za tabu, si dosadí náhradní poznatky. Vytvoří si pak svůj různě slátaný, zjednodušený a deformovaný obraz o světě, o sobě i o svém místě ve světě. Dokladem toho jsou důsledky dluhů zvláště vůči sféře osobní schránky a sféře duchovní /aniž tím přehlízíme důsledky dluhů i vůči ostatním sférám, tj. mezilidské, kulturní a ekologické/. Důsledkem těchto dluhů je šířící se lehkovážný vztah k plodivé síle, k sexu i k nenarozeným životům, lehkovážné hledání opojení a úniku v kouření, drogách a alkoholu, lhostejnost ke zdraví a neúcta k životu vůbec. Dále je to náboženská lhostejnost, neúcta k náboženským symbolům, přeceňování nebo i zneužívání některých praktik vytržených ze souvislosti východních i jiných mystických cest, zvědavost týkající se možnosti manipulovat člověkem, jeho podvědomím apod. Tyto namátkově vybrané příklady zvýrazňují závažnost neodkladné vnitřní reformy školy založené na proměně celého způsobu života a především myšlení, aby se učilo "ne mnoho věcí, ale nezbytných pro život", jak nabádal J. A. Komenský.